

УДК376.1-056.3:372.3

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.15>

Лілія ШКОЛЯР

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філософії, Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського, просп. Берестейський, 37, м. Київ, Україна, 03056

ORCID: 0000-0001-8087-7125

Антоніна МИХАЙЛЮЧЕНКО

магістр кафедри філософії, Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського, просп. Берестейський, 37, м. Київ, Україна, 03056

Бібліографічний опис статті: Школяр, Л., Михайлюченко, А. (2023). Соціалізація дітей з особливими потребами у навчанні у закладах загальної середньої освіти України в умовах дії воєнного стану. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 117–126, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.15>

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У НАВЧАННІ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Звернення української держави та суспільства до ідей впровадження в практику соціальної інклюзії є відображенням пріоритетів у суспільному розвитку, а саме, посиленням гуманних соціальних відносин та переживання причетності до загальнолюдської культури у всіх соціальних практиках. Важливим інструментом соціальної інклюзії є інклюзивна освіта. Інклюзивна освіта в сучасному закладі загальної середньої освіти (ЗЗСО) передбачає таку організацію освітнього процесу, коли всі діти, незалежно від своїх фізичних, психічних та інших особливостей, включені у загальну систему освіти.

Справжнім викликом для вітчизняної освіти, у тому числі інклюзивної, стала російсько-українська війна, яка майже унеможливила повноцінне очне навчання. Ефективним засобом реалізації інклюзивної освіти в умовах дії воєнного стану стає дистанційно-очне (змішане) навчання. Слід зазначити, що через наявність досвіду здобуття офлайн освіти під час дії карантинних обмежень, процес переходу до дистанційної форми відбувся відносно швидко та безпроблемно, проте нові реалії вимагають модернізації підходів до організації та проведення навчання.

Наукова новизна дослідження. У статті уточнено сутність базових понять «інклюзивна освіта», «педагогічний супровід навчання»; розширено знання щодо потенціалу соціальної інклюзії в умовах дії воєнного стану. Обґрунтовано набір стратегій навчання дітей з ООП, розкрито можливості онлайн-навчання та доцільність посиленого педагогічного супроводу таких дітей.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої в роботі мети та вирішення окреслених завдань було використано комплекс методів: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, порівняння для розкриття сутності та визначення базових понять досліджуваної проблеми.

Метою статті є розкриття особливостей запровадження соціальної інклюзії у закладах загальної середньої освіти України в умовах дії воєнного стану.

У роботі зроблено висновок про те, що воєнні дії внесли помітні зміни в організації процесу соціалізації та навчання дітей з особливими освітніми потребами в ЗЗСО. Нині діти зазначеної категорії потребують допоміжних засобів та послуг, які б підтримували на поточному рівні або підвищували їх функціональні можливості й автономність.

Ключові слова: соціалізація, інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, педагогічний супровід навчання, офлайн освіта, воєнний стан.

Liliia SHKOLIAR

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Doctor of Philosophical Sciences, National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, 37, Beresteiskyi Ave., Kyiv, Kyiv region, Ukraine, 03056

ORCID: 0000-0001-8087-7125

Antonina MIKHAILIUCHENKO

Master’s degree, Department of Philosophy, National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, 37, Beresteiskyi Ave., Kyiv, Kyiv region, Ukraine, 03056

To cite this article: Shkoliar, L., Mikhailiuchenko, A. (2023). Sotsializatsiia ditei z osoblyvymy potrebamy u navchanni u zakladakh zahalnoi serednoi osvity Ukrainy v umovakh dii voiennoho stanu [Socialization of children with special educational needs in general secondary education institutions of Ukraine under martial law. Politeness]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 117–126, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.15>

MEANINGFUL COMPONENT OF FORMING LEGAL COMPETENCE AMONG FUTURE SPECIALISTS OF THE SOCIAL WORK

The appeal of the Ukrainian state and society to the ideas of implementing social inclusion into practice is a reflection of priorities in social development, namely, the strengthening of humane social relations and the experience of involvement in universal human culture in all social practices. An important tool of social inclusion is inclusive education. Inclusive education in a modern institution of general secondary education (CSE) involves the organization of the educational process, when all children, regardless of their physical, mental and other characteristics, are included in the general education system.

The real challenge for domestic education, including inclusive education, was the Russian-Ukrainian war, which made full-time education almost impossible. Distance-face-to-face (mixed) education is becoming an effective means of implementing inclusive education in the conditions of martial law. It should be noted that due to the experience of obtaining offline education during the quarantine restrictions, the process of transition to the remote form took place relatively quickly and without problems, however, new realities require modernization of approaches to the organization and conduct of training.

Scientific novelty of the research. *The article clarifies the essence of the basic concepts "inclusive education", "pedagogical training support"; expanded knowledge about the potential of social inclusion in the conditions of martial law. A set of strategies for teaching children with special needs is substantiated, the possibilities of online learning and the expediency of enhanced pedagogical support for such children are revealed.*

Research methods. *To achieve the goal set in the work and to solve the outlined tasks, a set of methods was used: analysis, synthesis, generalization, systematization, comparison to reveal the essence and define the basic concepts of the investigated problem.*

The purpose of the article is to reveal the peculiarities of the introduction of social inclusion in general secondary education institutions of Ukraine under the conditions of martial law.

The work concludes that the military operations have made noticeable changes in the organization of the process of socialization and education of children with special educational needs in the Special Educational Needs. Currently, children in this category need aids and services that would maintain or increase their functional capabilities and autonomy at the current level.

Key words: *socialization, inclusive education, children with special educational needs, educational support, offline education, martial law.*

Виклад основного матеріалу. Останніми роками, проблема інклюзивної освіти привертає увагу та розглядається багатьма науковцями, фахівцями-практиками, як-от: Ю. М. Найда, Л. М. Ткаченко, В. В. Засенко, А. А. Колупаєва, Б. С. Мороз, В. П. Овсяник та ін. Питання інклюзії тісно пов'язане з подальшою демократизацією та євроінтеграцією українського суспільства. Так, Національна стратегія розвитку інклюзивної освіти на 2020-2030 рр. ставить за мету формування інклюзивного освітнього середовища та створення умов, в яких кожна особа має доступ до якісної освіти з урахуванням її потреб, що сприяє розвитку її потенціалу без відриву від сім'ї та громади (8).

Нині визначальною стратегією соціальної політики України слід вважати науково обгрунтоване та доведене практикою твердження, що економічно доцільним є здійснення інвестиції

в людський капітал скрізь, де це можливо, замість прямого інвестування в соціальне обслуговування. Відповідно до цієї стратегії залученість осіб з особливими потребами в суспільство розглядається як стратегічний напрям соціального інвестування для майбутнього. В першу чергу питання соціальної інклюзії мають знайти своє відображення у сфері освітньої політики, тому що освітня система є віддзеркаленням стану суспільства й водночас важливим засобом його трансформації (7, с. 19).

Інклюзивна освіта зазвичай розглядається як спеціально організований освітній процес, що забезпечує учням з особливими освітніми потребами (ООП) навчання в середовищі однолітків в освітній установі за стандартними програмами з урахуванням особливих освітніх потреб таких осіб. Головне в інклюзивній освіті є здобуття освітнього та соціального досвіду

разом із однолітками (3). Останнім часом питання інклюзивної освіти розширює вектор зусиль, зосереджуючись на підготовці та пристосуванні українського суспільства до індивідуальних потреб таких дітей, а не навпаки.

З 24 лютого 2022 року, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (2), в Україні введено режим воєнного стану. У період дії воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) під час організації інклюзивного навчання учнів з особливими освітніми потребами визнається можливим застосування дистанційно-очної (змішаної) форми здобуття освіти, а відразу після закінчення дії воєнного стану, найкориснішим вважається повернення таких дітей до звичного очного навчання та очної комунікації.

Діти нормотипового рівня розвитку страждають через війну, вимушену ізоляцію, втрату відчуття безпеки, перехід на дистанційну форму навчання, систематичне відключення світла тощо. Але набагато більше від цього потерпають саме діти з ООП. Це стосується духовної, інтелектуальної, емоційної, фізичної сфер життєдіяльності: недотримання норм при будівництві/перевлаштуванні захисних споруд, а відтак неможливість потрапляння осіб з ООП до укриттів, обмеження або повна відсутність корекційно-розвиткових послуг, втрата вже здобутих компетентностей, знань, умінь, навичок, погіршення емоційного стану дітей, тощо. З огляду на такі умови педагоги, психологи та інші відповідальні за інклюзивне навчання особи мають приділяти підвищену увагу педагогічному супроводу, який надається дитині з ООП дистанційно.

Крім зазначених проблем, діти з ООП під час війни гостро потребують допоміжних засобів та послуг, які б підтримували на поточному рівні або підвищували їх функціональні можливості й автономність. Такі асистивні технології в умовах воєнного стану держава також не має змоги надавати в повному обсязі (12), що в свою чергу суттєво знижує адаптаційний потенціал дитини.

Слід констатувати той факт, що під час онлайн-навчання діти з ООП часто «випадають» з освітнього процесу; вони не мають постійного контакту з однолітками, педагогічним персоналом, мінімізовано або взагалі відсутнє

їх спілкуванням у групах за інтересами, тощо. Тягар подолання труднощів лягає на педагогів, психологів та соціальних працівників. Під час дистанційного навчання скорочується реалізація індивідуальної освітньої програми; учням з ООП не надаються корекційно-розвиткові послуги у тому обсязі, якого вони потребують (наприклад, реабілітолог може працювати лише при живому контакті з такими дітьми) (12). Як відомо, лише системна робота з дітьми з ООП дає очікуваний результат, в іншому випадку освітні та розвиткові навички просідають, оскільки дитина має дуже обмежені джерела підтримки.

В умовах воєнного стану діти з ООП, як і їх ровесники нормотипового рівня розвитку, потребують корекційної роботи з профілактики та усунення психологічних травм. Ситуацію може покращити систематичне, послідовне та інтенсивне застосування широкого набору стратегій навчання дітей з ООП, поновлення офлайн-навчання та посилений педагогічний супровід таких дітей.

Педагогічний супровід навчання, виховання та розвитку дітей з особливими потребами у звичайній школі – це особистісно орієнтована підтримка та допомога дитині, що передбачає взаємодію та співпрацю суб'єктів педагогічного процесу, створення умов для позитивного розвитку кожної дитини на основі педагогічної, психологічної та діагностичної компетентності вчителя (3).

Детермінантами педагогічного супроводу у ЗЗСО є педагогічна взаємодія дітей з особливими потребами з дітьми нормотипового рівня розвитку, особистісна позиція вчителя, індивідуальна траєкторія навчання, виховання та розвитку особистості дитини, особливості адаптації дітей з особливими потребами до умов звичайної школи, діагностична діяльність педагога.

Учні з ООП відчують особливу потребу у підтримці в освітньому процесі. За стандартами довоєнних часів, керівник ЗЗСО мав розпочати роботу з формування спеціальної команди психолого-педагогічного супроводу та забезпечення її постійної роботи в освітньому закладі. Передбачалося, що на початку навчального року з метою організації інклюзивного навчання в ЗЗСО члени команди складають за встановленою формою Індивідуальну

програму розвитку (ІПР) учня. Ця програма підписується всіма фахівцями, одним з батьків чи іншим законним представником дитини, затверджується керівником освітнього закладу та згідно пункту 10 Порядку, не рідше ніж двічі на рік переглядається і має враховуватися під час освітнього процесу в інклюзивному класі усіма педагогічними працівниками (11).

Крім того, частина 5 статті 26 Закону України «Про повну загальну середню освіту» передбачає, що Індивідуальна програма розвитку має містити перелік необхідних дитині психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг, що надаються індивідуально та/або в груповій формі (1). Проте реалії внесли свої корективи.

Важливою умовою успішної реалізації індивідуального соціального супроводу дитини з ООП в умовах інклюзивної освіти під час воєнного стану є проведення відповідної підготовчої роботи. Саме з таких першочергових організаційних заходів розпочинається робота практичного психолога та соціального педагога в загальноосвітніх навчальних закладах при роботі з дітьми з ООП. Передбачається 5-етапна робота, яка полягає у:

1. Налаштуванні каналів комунікації. Необхідно обрати декілька форматів для комунікаційної взаємодії, що є зручними як для фахівця, який займається індивідуальним супроводом дитини з ООП, так і для самої дитини та її законних представників, і які б передбачали різні можливості: написання повідомлень, телефонна розмова, спілкування за допомогою відеозв'язку (соцмережі, Skype, Zoom, WhatsApp), електронна пошта. Важливе місце серед каналів організації комунікації відводиться створенню віртуального чи онлайн-кабінету комунікації.

2. Організація опитування дітей з ООП, їх батьків, законних представників, вчителів щодо проблем, які є актуальними для цільової аудиторії (для опитування користувачів доцільно використовувати гуглформи).

3. Збір інформації психологічного та соціального характеру, підбір корисних посилань, інформації про способи зв'язку, план і розклад онлайн-заходів у зручному для всіх користувачів ресурсі. Важливо розмістити посилання про цей ресурс на сайті закладу чи у групах у WhatsApp, Viber чи інших месенджерів.

4. Налагодження онлайн-комунікації з класними керівниками дітей з ООП (наприклад,

приєднатися до групи класу у WhatsApp, Viber тощо).

5. Розробка покрокової інструкції щодо правил дистанційної роботи з акцентом на поєднанні різних форматів онлайн-заходів, спільної і самостійної роботи, загального навчального навантаження, а також з урахуванням реалізації принципів психологічної безпеки та дбайливого ставлення педагогів до себе та до здобувачів освіти.

Варто зазначити, що у період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) гранична кількість учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах, визначена Порядком організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, не застосовується (11). Заклад освіти не може відмовити в організації інклюзивного навчання учня з особливими освітніми потребами та створенні інклюзивного класу (пункт 6 Порядку), тому тут доцільним та можливо й бажаним буде об'єднувати такі класи для проведення певних видів роботи (11).

Законодавством передбачається, що заклади загальної середньої освіти, у яких навчаються діти з ООП в інклюзивних класах одного або різних років навчання, можуть створювати інклюзивні міжкласні групи чисельністю від 6 до 12 учнів. Такі групи можуть працювати для вивчення предметів, курсів, інтегрованих курсів, зокрема якщо ці предмети модифіковані з урахуванням особливих освітніх потреб учнів та особистісно орієнтованого спрямування освітнього процесу.

МОН розробило та надало рекомендації керівникам закладів освіти щодо особливостей організації освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році (лист МОН від 6 вересня 2022 року) (4). У ньому зазначено, що в умовах дистанційного навчання дітей з особливими освітніми потребами посилюється роль асистента вчителя. Мовляв, асистент вчителя є педагогічним працівником, на якого поширюються державні гарантії в умовах воєнного стану, зокрема, щодо організації освітнього процесу у формі, що є найбільш безпечною для його учасників (4).

Таким чином, в умовах дії воєнного стану значно підвищується роль асистент-вчителя в проведенні уроків та заходів в онлайн-фор-

маті. Асистент вчителя має забезпечувати особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу для дитини з ООП. Якщо дитині потрібна особлива увага, допомога чи є потреба в додатковому поясненні, асистент вчителя під час онлайн-уроку може забирати учня в окрему «кімнату» в Zoom, може організувати індивідуальне підключення для зв'язку поза часом уроку, коригувати виконання домашніх завдань, тощо.

Крім того, значно розширюється спектр роботи соціальних педагогів, тепер вони приймають активну участь у створенні дидактичних та розвивальних матеріалів, які будуть корисними для роботи як в дистанційному режимі, так і в режимі офлайн; створенні розвивальних комп'ютерних та онлайн ігор, брошур, тренажерів, інфографіки, на них покладається організація та проведення онлайн-заходів для всіх учасників освітнього процесу, виходячи з їх навичок та можливостей; систематизація та структурування існуючої методичної інформації; створення електронної бібліотеки фахової літератури з можливістю поділитися корисною літературою з учнями ООП, їх батьками, педагогами; приєднання до професійної інтернет-спільноти для обміну досвідом та участь в професійних онлайн-заходах.

Основні форми і технології роботи соціального педагога з учнями з ООП, їх батьками, педагогами такі ж, як і у практичного психолога. Ці технології дають змогу фахівцеві ефективно проводити просвітницько-консультативну роботу серед дітей з ООП, їх батьків та педагогів, швидко інтерпретувати результати діагностики, здійснювати профілактичну роботу (5, с. 14).

Особливу увагу під час дії воєнного стану потрібно приділити організації діагностичної роботи з дітьми з ООП. Психологічна діагностика учнів даної категорії, їх батьків, педагогів проводиться відповідно до плану роботи фахівця. Соціальний педагог розміщує на сторінці сайту освітнього закладу, власному блозі бланки діагностичних матеріалів для скачування чи направляє їх іншим способом користувачам. Після виконання запропонованого завдання бланки методик направляються класному керівнику на електронну пошту, який, у свою чергу, перенаправляє їх на електронну пошту соціального педагога для

наступної обробки. Фахівець формує папки по кожній дитині з ООП, їх батьків, вчителів. Корисним може стати використання спеціальних комп'ютерних програм або посилань на відповідні онлайн-тестування, які доцільно розмістити на сторінці соціального педагога на вебсайті освітнього закладу (наприклад, посилання на автоматизовану систему проведення та обробки результатів психологічних діагностик, побудованій на основі затверджених МОН України методик <https://quizly.com.ua/> (9), сайт Державної служби зайнятості Платформа профорієнтації та розвитку кар'єри <http://profi.dcz.gov.ua/tests/> [10]). Можливим способом неперсоніфікованої діагностики учнів з ООП, їх батьків та педагогів може бути створення автентичних опитувальників на спеціальних платформах Google, Kahoot, OneNote та ін. (<https://osvita.ua/school/method/technol/45747/> (6), <https://docs.google.com/forms/u/0> (13)). Здійснення фахівцем комп'ютерної діагностики (за умови наявності пакету професійного інструментарію) забезпечує можливість вивільнити додатковий час, який фахівець витрачається на обробку отриманих результатів. Спеціаліст може використовувати опосередкований діагностичний інструментарій, як-от: різні комп'ютерні тренажери та ігри. Одним із можливих видів діагностичної роботи соціального педагога, який працює з дітьми з ООП, їх батьками та вчителями, може бути вивчення обговорень, відгуків, коментарів під текстовим форматом групових консультацій, запропонованими профілактичними та інформаційно-просвітницькими матеріалами.

Фахівець повинен враховувати, що незалежно від способу персоніфікованої діагностики необхідно забезпечити конфіденційність, оскільки основна умова проведення опитування чи анкетування в режимі онлайн – гарантування дотримання етичних принципів діагностики.

Приділяється велика увага організації просвітницько-профілактичної роботи з дітьми з ООП, їх батьками та вчителями. Задля цього, учнів зазначеної категорії, їх батьків та педагогів потрібно включати у різні види психологічної діяльності. За наявності технічних можливостей та доступних онлайн-ресурсів корисними формами організації просвітницької роботи можуть бути:

– відеовключення у прямому ефірі на платформі онлайн-спільнот освітнього закладу або особистих/професійних сторінок спеціалістів у Twitter, Facebook, Instagram, відповідних групових чатів у WhatsApp, Viber не рідше одного разу на тиждень або у конкретний день і час для вибраних цільових груп (учні з ООП, їх батьки, вчителі);

– розміщення відеоматеріалів просвітницько-профілактичного характеру на сайті закладу/сторінці фахівців, на платформі онлайн-спільнот освітнього закладу або професійних спільнот/груп у Twitter, Facebook, Instagram, їх своєчасне поширення у відповідних групових чатах у WhatsApp, Viber з пропозицією важливих питань для дискусії;

– розміщення текстового формату матеріалів просвітницько-профілактичного характеру на доступних ресурсах, поширення їх у відповідних групових чатах у WhatsApp, Viber з пропозицією питань для дискусії, можна надсилати користувачам завдання, вправи (наприклад, міні-твори та есе на задану тему, арт-альбоми);

– організація онлайн-марафонів, які націлені на відповідну тренінгову роботу в дистанційному форматі;

– організація вебінарів з обов'язковим забезпеченням зворотного зв'язку;

– інші форми онлайн-спілкування, доступні соціальному педагогу та учням з ООП.

Ще одним напрямом індивідуального соціально-психологічного супроводу учнів з ООП в умовах інклюзивної освіти є корекційно-розвиткова робота. Сьогодні в умовах інклюзивної освіти під час дії воєнного стану всі, або частина групових та індивідуальних корекційно-розвиткових занять з дітьми з ООП може бути переведена в онлайн-режим. Можливими вбачаються наступні напрями використання ІКТ:

а) розвиток когнітивних процесів. Цю роботу потрібно організувати для учнів з ООП за участю батьків як ко-тренерів. При організації зазначеного напрямку важливо:

– надавати перевагу самостійним завданням, використовувати робочі зошити для виконання домашніх робіт до корекційно-розвивальних програм;

– застосовувати розвивальні комп'ютерні ігри, спеціальні тренажери з розвитку пізнавальних процесів. Використання тренажерів забезпечує вдосконалення процесу розвитку

сенсомоторних, перцептивних і вищих когнітивних функцій у дітей з ООП; підвищенню ефективності навчання учнів означеної категорії, їхній мотивації до засвоєння знань, розвитку інтелектуальних і творчих здібностей тощо;

– застосовувати стимулюючі, розвивальні комп'ютерні психологічні програми (наприклад, для зняття психологічного стресу, фізичної напруги та оптимізації розумової діяльності у дитини);

– застосовувати матеріали методичної підтримки організації навчання дітей з ООП;

б) організація роботи учнів, що мають особистісні, поведінкові та емоційні проблеми. Під час коригування емоційних та поведінкових порушень (замкнутості, агресивності, подолання почуття страху тощо) комп'ютерні ігри можуть бути використані як інструмент, подібний до ляльки і картинки, як свого роду посередник, що заміщує живих учасників комунікації. Також соціальний педагог може вдатися до моделювання комунікативної ситуації, яку потрібно пропрацювати фахівцю з учнем з ООП (5, с. 5).

Наступним напрямом роботи соціального педагога з втілення технології соціально-психологічного супроводу дитини з ООП в умовах інклюзивної освіти є психологічне консультування учасників освітнього процесу. Паралельно з традиційним консультуванням фахівці мають впроваджувати онлайн-консультування, яке може проводитися через різноманітні альтернативні комунікативні канали. Останні відрізняються між собою параметрами синхронності (синхронна або асинхронна комунікація), способу (індивідуальна або групова комунікація), типу комунікації (друкований текст або голосова та візуальна комунікація). Також різний ступінь залучення учнів з ООП, їх батьків та вчителів (інтерактивне програмне забезпечення, пряма взаємодія учасників, самопомога у процесі використання інформації або інструкцій, розміщених онлайн або на веб-сайті).

Допустимими формами при онлайн-консультуванні можуть бути такі:

– індивідуальне та групове онлайн-консультування з використанням доступних платформ з можливостями відеозв'язку (Zoom, Viber, WhatsApp, Skype, Facebook-кімната);

– групові консультації у текстовому форматі для окремих цільових груп (учнів з ООП, їх

батьків, вчителів) з розміщенням на сайті освітнього закладу, в спеціально створених онлайн-групах (WhatsApp, Viber, закриті Facebook групи) учнів з ООП, батьків, педагогічних працівників;

– індивідуальне онлайн-консультування з використанням вище перелічених доступних платформ у форматі телефонного зв'язку та листування (електронна пошта, Viber, Messenger, Skype тощо).

Перед онлайн-консультуванням стоїть завдання із розв'язання низки важливих завдань, як-от: забезпечення доступності та своєчасності надання фахівцем психологічної допомоги по телефону або інші канали зв'язку; забезпечення кожному, хто потребує поради і допомоги і звертається із запитом, можливості довірчого діалогу; аналіз причин і джерел появи проблемних ситуацій; розширення системи соціально і особистісно прийнятних способів самостійного розв'язання нагальних проблем і подолання наявних труднощів, формування впевненості в собі; допомога в акумуляції духовних і фізичних ресурсів, особистісного, творчого, інтелектуального потенціалу для вирішення проблем, що виникають в навчанні і особистому житті.

Найчастішими гострими проблемами, на розв'язання яких може бути націлена дистанційна консультативна підтримка учнів з ООП, їх батьків та вчителів в сучасних ЗЗСО в умовах дії воєнного стану, є: підвищення рівня стресостійкості та підтримки емоційної рівноваги; зниження рівня тривоги, паніки, страхів; запобігання виникненню соціальних ризиків серед учнів ООП, які перебувають вдома без догляду дорослих; підвищення рівня психологічної компетентності з актуальних питань організації виховання, розвитку і навчання дітей означеної категорії; оптимізація міжособистісних відносин між дітьми з ООП та однолітками нормативного рівня розвитку.

При віддаленому консультуванні фахівець може використовувати такі способи комунікації:

1) асинхронна комунікація шляхом використання таких ресурсів, як електронна пошта, чати, блоги і програми-комунікатори, які забезпечують збереження інформації. При цій формі взаємодії користувачі мають додатковий час для роздумів, пошуку необхідної інформації,

глибшого розгляду проблеми, що дає можливість забезпечити якісний зворотній зв'язок. Збереження інформації дозволяє аналізувати процес комунікативної взаємодії, комуніканти отримують можливість повертатися до сказаного, написаного напередодні. Процес надання психологічної допомоги в чатах або на спеціальних форумах фахівців здебільшого носить інтерактивний характер. Він може бути індивідуальним або груповим. Добре, коли обговорення проблеми є адресним (для конкретної категорії учасників освітнього процесу: учнів з ООП, їх батьків, вчителів). Для цього фахівець може створити онлайн-групу, до якої приєднує учнів, батьків, чи педагогів, пропонує тему для дискусії. У хід консультування певного клієнта чи групового обговорення можуть втручатися будь-хто з учасників чи спостерігачів, у такий спосіб розширюючи погляд на проблему, способи її вирішення. Такий тип комунікації забезпечує можливість кожному, і учневі з ООП зокрема, бути активним учасником комунікативної взаємодії чи пасивним отримувачем важливої інформації. Організована таким чином Інтернет-консультація не завжди може бути консультацією у повному розумінні. Користувач, зайшовши у чат чи на форум, при потребі може отримати текстову інформацію чи інформацію у вигляді відеоматеріалів з тих проблем, які його хвилюють, або ж бути пасивним співучасником консультування, оскільки форум є відкритим.

Дистанційне психологічне Інтернет-консультування шляхом асинхронної комунікації має великий просвітницький потенціал, оскільки винесена на обговорення інформація залишається у вільному доступі. Користувачі при потребі мають змогу повторно до неї звертатися у зручний для них час;

2) синхронна комунікація в режимі «реального часу»: фахівець і клієнт – учень з ООП, його батьки, вчителі – одночасно перебувають в Мережі і комунікують за допомогою онлайн-месенджерів Viber, Skype, WhatsApp, онлайн-конференцію (через відео чи аудіозв'язок). Для зазначеного типу контакту характерні спонтанність, ефект особистої присутності і «живої» взаємодії. При цьому виникає можливість сприймати та інтерпретувати вербальні сигнали. Основним методом при онлайн-консультуванні з використанням синхронної комунікації, як і при

офлайн-зв'язку, служить інтерв'ю. Фахівець, який працює онлайн, використовує усталений алгоритм роботи: виявляє специфіку особистості клієнта і його проблеми, досліджує причини появи труднощів, виголошує результати, допомагає віднайти дієві шляхи розв'язання проблеми. З цією метою доречно використовувати стандартні прийоми консультування:

- запитання, спостереження, активне слухання;
- вербальний вияв емпатії, психологічна підтримка клієнта;
- фокусування уваги на головному, детальний психологічний аналіз проблеми;
- донесення клієнту інформації про психологічні закономірності;
- пошук шляхів виходу із критичної ситуації, формування ефективних моделей поведінки (5, с. 5).

До специфіки онлайн-комунікації слід віднести: просторові і тимчасові особливості; «Ефект довірливості»; «Ефект обмеженої комунікації». Їх знання забезпечує максимальну ефективність онлайн-консультування.

Важливим напрямом роботи соціального педагога в умовах війни є також психологічний супровід педагогічного колективу. Планові заходи щодо психологічної просвіти педагогів та адміністрації освітнього закладу можуть залишатися як ті, що були раніше заплановані, або ж можуть корегуватися і доповнюватися відповідно до актуальних запитів з урахуванням вимог, внесених через впровадження дистанційного навчання. У першу чергу, це просвіта педагогічного колективу, класних керівників з психологічних аспектів організації та впровадження дистанційної освіти учнів з ООП, особливостей комунікування в умовах відсутності сигналів невербального спілкування, попередження панічних настроїв серед учнів з особливими освітніми потребами та батьків, психологічна підтримка сімей, які виховують дітей з ООП, і тимчасово знаходяться в умовах вимушеної ізоляції тощо.

Доцільно проводити тренінги та коуч-сесії з метою аналізу труднощів, що виникають при організації уроків для учнів з ООП в дистанційному режимі, планування режиму праці та відпочинку.

Психологічний супровід вчителів, які забезпечують навчання дітей з ООП також може

здійснюватися з використанням ІК-технологій. Їх використання розширює можливості роботи соціального педагога та має суттєві переваги, наприклад, доступ до різних інформаційних джерел завдяки мережі Інтернет, можливість опосередкованого консультування, точність і швидкість опрацювання результати діагностики (5, с. 14).

Навіть під час дії воєнного стану соціальний педагог має можливість активно спілкуватися з колегами, вчителями, учнями з ООП та їх батьками. Дієвою формою комунікації є створення особистого кабінету, до якого за потреби долучаються й інші фахівці-консультанти. Розроблені рекомендації, апробовані методики роботи значно полегшують навчально-виховний процес. Дистанційні ресурси можуть використовуватися для своєчасного інформування батьків дітей з ООП про виникнення певної проблеми у процесі соціалізації дитини, консультування всіх учасників освітнього процесу з актуальних соціально-педагогічних питань, зокрема інформування про технології індивідуального соціально-психологічного супроводу дитини з ООП в умовах інклюзивної освіти. Завдяки цьому підвищуватиметься і авторитет фахівця..

Висновки. Отже, воєнні часи внесли певні зміни до організації процесу соціалізації та навчання дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти. До нововведень віднесемо: введення 5-етапного підготовчого періоду організації роботи фахівців з дітьми ООП, створення інклюзивних міжкласних груп, посилення ролі асистента-вчителя, розширення спектра роботи соціальних педагогів, зміни в організації та формі діагностичної, профілактичної, просвітницької роботи, модернізація педагогічного супроводу дитини і психологічного супроводу викладацького колективу, підсилення значення психологічного консультування всіх учасників освітнього процесу.

Подальший розвиток системи інклюзивної освіти – це довгострокова стратегія, яка потребує комплексного підходу до впровадження, послідовності, наступності, поетапності та насамперед толерантності українського суспільства. У цьому сенсі філософія подальшої розбудови інклюзивного суспільства в Україні передбачає насамперед готовність до створення в освітніх закладах такого співтовариства, яке

відкрите «іншому», в якому цінується гідність людини незалежно від її здібностей та досягнень, в якому реалізується право кожної дитини бути почутою, зрозумілою, задоволеною та прийнятою, незважаючи на події, умови, виклики сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» 16 січня 2020 року № 463-IX. URL: <https://osv-osvita.gov.ua/zakon-ukraini-pro-povnu-zagalnu-serednju-osvitu-10-14-11-16-04-2020/>
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T001647>
3. Інклюзивне навчання у школі : посібник для директорів закладів освіти. URL: <https://sqe.gov.ua/inklyuzivne-navchannya-u-shkoli-posibnik/>
4. Лист Міністерства освіти і науки України від 06 вересня 2022 р. № 1/10258-22 «Про організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-osvitnogo-procesu-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-u-20222023-navchalnomu-roci>
5. Марухина І. В., Кондратенко Л. О. Особливості реалізації основних напрямків роботи спеціаліста психологічної служби в умовах дистанційної освіти. Освітнього супроводу та соціально-педагогічного патронажу освітнього процесу в умова дистанційного навчання: метод. рек. Суми : НВВ КЗ СОІППО, 2021. С. 4–17.
6. Методика і технологія. Сім платформ для створення тестів. URL: <https://osvita.ua/school/method/technol/45747/>
7. Найда Ю. М., Ткаченко Л. М. Стандарти громадсько-активної школи: соціальна інклюзія: навчально-методичний посібник. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 68 с.
8. Національна стратегія розвитку інклюзивної освіти на 2020-2030 роки: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України. URL: <http://surl.li/nebtj>
9. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://quizly.com.ua/>
10. Державна служба зайнятості. Платформа профорієнтації та розвитку кар'єри. URL: <http://profi.dcz.gov.ua/tests/>
11. Постанова КМУ від 15 вересня 2021 р. № 957 «Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>
12. Що з інклюзивною освітою в Україні під час війни. URL: <https://nus.org.ua/articles/shho-z-inklyuzyvnoyu-osvitoyu-v-ukrayini-pid-chas-vijny/>
13. Google форми. URL: <https://docs.google.com/forms/u/0>

REFERENCES:

1. Zakon Ukrainy Pro povnu zahalnu seredniu osvitu pryiniaty 16 sichnia 2020 roku № 463-IX [The Law of Ukraine On comprehensive general secondary education activity from 16 January 2020, № 463-IX] Retrieved from <https://osv-osvita.gov.ua/zakon-ukraini-pro-povnu-zagalnu-serednju-osvitu-10-14-11-16-04-2020/> [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu vid 10 lystopada 2015 roku № 766-VIII [The Law of Ukraine On the Legal Regime of Martial Law from 10 November 2015, № 766-VIII] Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/T001647> [in Ukrainian].
3. Inklyuzivne navchannya u shkoli : posibnyk dlia dyrektoriv zakladiv osvity [Inclusive education at school: a guide for directors of educational institutions] Retrieved from <https://sqe.gov.ua/inklyuzivne-navchannya-u-shkoli-posibnik/> [in Ukrainian].
4. Lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 06 veresnia 2022 r. № 1/10258-22 Pro orhanizatsiiu osvitnoho protsesu ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy u 2022/2023 navchalnomu rotsi [Letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated from 6 of September 2022, No. 1/10258-22 On the organization of the educational process of children with special educational needs in the 2022/2023 academic year] Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-osvitnogo-procesu-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-u-20222023-navchalnomu-roci> [in Ukrainian].
5. Marukhyna I. V. & Kondratenko L. O. (2021). Osoblyvosti realizatsii osnovnykh napriamkiv roboty spetsialista psykholohichnoi sluzhby v umovakh dystantsiinoi osvity. Osvitnoho suprovodu ta sotsialno-pedahohichnoho patronazhu osvitnoho protsesu v umova dystantsiinoho navchannya: metod. rek. [Peculiarities of implementation of the main areas of work of a psychological service specialist in the conditions of distance education. Educational support and socio-pedagogical patronage of the educational process in the conditions of distance learning: method. rec.] Sumy: NVV KZ SOIPPO [in Ukrainian].
6. Metodyka i tekhnolohiia. Sim platform dlia stvorennia testiv [Methodology and technology. Seven platforms for creating tests] Retrieved from <https://osvita.ua/school/method/technol/45747/> [in Ukrainian].

7. Naida, Yu. M. & Tkachenko, L. M. (2014). Standarty hromadsko-aktyvnoi shkoly: sotsialna inkluziia: navchalno-metodychnyi posibnyk. [Standards of a socially active school: social inclusion: educational and methodological manual]. Kyiv: TOV «Vydavnychi dim» [in Ukrainian].
8. Natsionalna stratehiia rozvytku inkluzyvnoi osvity na 2020-2030 roky: skhvalena rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy [National strategy for the development of inclusive education for 2020-2030: approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine] Retrieved from <http://surl.li/nebtj> [in Ukrainian].
9. Ofitsiinyi sait Ministerstva osvity i nauky Ukrainy [Official website of the Ministry of Education and Science of Ukraine] Retrieved from <https://quizly.com.ua/> [in Ukrainian].
10. Derzhavnoi sluzhby zaniatosti. Platforma proforiientatsii ta rozvytku kariery [Platform of career guidance and career development of the State Employment Service] Retrieved from <http://profi.dcz.gov.ua/tests/> [in Ukrainian].
11. Postanova KМУ vid 15 veresnia 2021 r. № 957 Poriadok orhanizatsii inkluzyvnoho navchannia u zakladakh zahalnoi serednoi osvity [Resolution of the CMU dated of 15 September 2021, No. 957. Procedure for organizing inclusive education in general secondary education institutions] Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
12. Shcho z inkluzyvnoiu osvitoiu v Ukraini pid chas viiny [What about inclusive education in Ukraine during the war] Retrieved from <https://nus.org.ua/articles/shho-z-inklyuzyvnoyu-osvitoyu-v-ukrayini-pid-chas-vijny/> [in Ukrainian].
13. Google formy [Google forms]. Retrieved from <https://docs.google.com/forms/u/0> [in Ukrainian].